

Wprowadzenie

Biuletyn z serii „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” stanowi serię wydawniczą stwarzającą możliwość prezentacji wyników najnowszych badań, wymiany poglądów i doświadczeń z zakresu problematyki rozwoju regionalnego i polityki regionalnej w Polsce. Przedstawiony tu 39 numer poświęcony jest rewitalizacji, procesowi dobrych zmian obejmujących obszary miejskie i wiejskie.

Rewitalizację należy rozumieć jako proces wprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, odbywający się w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie programu rewitalizacji. Rewitalizacja zdegradowanych i zmarginalizowanych obszarów wskazanych jako problemowe ma na celu pobudzenie aktywności środowisk lokalnych i stymulowanie współpracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego oraz przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego w zagrożonych patologiami społecznymi obszarach. Działania naprawcze przyczyniają się często do poprawy jakości życia mieszkańców, w tym zwiększenia ich szans na zatrudnienie. Ponadto pozwalają one na trwałą odnowę obszaru, poprawę ładu przestrzennego, stanu środowiska i zabudowy poprzez zastosowanie wysokiej jakości rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych. Efektem działań jest często wyposażenie obszarów zidentyfikowanych w programie rewitalizacji w nowe funkcje lub przywrócenie poprzednich w wyniku zaplanowanych i skoordynowanych działań interwencyjnych i naprawczych.

Zeszyt otwiera artykuł Przemysława Ciesiółki, który uważa, że rewitalizacja obszarów zdegradowanych zajmuje znaczące miejsce w polityce rozwoju kraju. Jest ona ujęta w ramy prawne wynikające z ustawy o rewitalizacji oraz ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – i stanowi ważny element programowania rozwoju społeczno-gospodarczego wyrażony zapisami „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju”, „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego”, „Krajowej Polityki Miejskiej”, „Narodowego Planu Rewitalizacji” oraz programowania rozwoju przestrzennego opisanego w „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju”. Dużą w tym zasługą funduszy Unii Europejskiej, które są podstawą finansowania projektów i programów rewitalizacji. Autor podejmuje rozważania na temat polityki rozwoju kraju, w której promowane jest komplek-

sowe podejście do rewitalizacji, wyrażające się koncentracją działań na obszarach najsilniej zaniedbanych, działaniami zintegrowanymi prowadzonymi z szerokim udziałem społeczeństwa, które będą w sposób ciągły monitorowane i na tej podstawie poddawane ewaluacji. Tak sformułowany polski model rewitalizacji daje nadzieję na zniwelowanie sytuacji kryzysowych w miastach i gminach.

Uzupełnieniem do wymienionych powyżej rozważań jest praca Bartłomieja Kołsuta, który omawia praktykę rewitalizacji miast w Polsce. Podejmuje on próbę zidentyfikowania głównych problemów rewitalizacji miast w Polsce, które są jednocześnie kluczowymi wyzwaniem dla polityki miejskiej. Opisane w artykule problemy i wyzwania dotyczą: ograniczonych środków finansowych na działania rewitalizacyjne, dużego rozproszenia przestrzennego interwencji, gentryfikacji i działań spekulacyjnych na obszarach rewitalizacji oraz partycypacji społecznej i współpracy różnych grup interesariuszy w programowaniu i realizacji polityki rewitalizacyjnej.

W kolejnym opracowaniu Łukasz Mikuła podejmuje się oceny potencjalnej efektywności nowych instrumentów polityki miejskiej wprowadzonych do porządku prawnego poprzez ustawę z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Autor staje w obronie społeczności lokalnych, sprzeciwia się nadmiernemu wzrostowi obciążeń czynszowych w budynkach prywatnych oraz włączeniu prywatnych właścicieli nieruchomości w finansowanie procesów rewitalizacji. W artykule autor poddaje ocenie te instrumenty ekonomiczne, które wpływają na poziom dochodów i wydatków w budżecie miasta oraz modyfikują prawa i obowiązki podmiotów w stosunkach cywilno-prawnych.

Teoretyczny wątek rozważań na temat procesu rewitalizacji podejmuje również Maciej Głównyński, który w swoim artykule przedstawia kluczowe sposoby definiowania gentryfikacji, omawia koncepcje wyjaśniające oraz zarysowuje istotę procesu. Według autora w polskich badaniach nadal zauważalny jest niedobór ekonomicznego podejścia do analizowania procesu, a także wypracowanych podstaw metodologicznych i teoretycznych.

Sylwia Staszewska natomiast podejmuje wątek zintegrowanych działań na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, które skoncentrowane terytorialnie są prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji. Według autorki działania te powinny być oparte na rewitalizacyjnym zarządzaniu strategicznym bardzo silnie ukierunkowanym na poprawę warunków życia i zamieszkania lokalnej społeczności. Celem prezentowanego artykułu jest próba wyjaśnienia istoty zintegrowania projektów definiowanych w programach rewitalizacji. Dla lepszego zrozumienia zagadnienia autorka posłużyła się studium przypadku.

W kolejnym artykule Adam Wronkowski przedstawia problemy oraz wyzwania, z którymi autorzy gminnych programów rewitalizacji borykają się podczas tekstowej oraz graficznej prezentacji danych. Autor omawia doświadczenia własne oraz zespołu pracowników Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej opracowujących „Gminny program rewitalizacji miasta Poznania”.

Poznański nurt działań rewitalizacyjnych jest także przedmiotem dyskusji naukowej Marzeny Walaszek. Autorka podjęła się przedstawienia zróżnicowa-

nia przestrzennego szkół podstawowych i gimnazjalnych pod względem wyników edukacyjnych na obszarze rewitalizacji w Poznaniu jako elementu diagnozy społecznej oraz wskazania współzależności tych wyników z wybranymi cechami społeczno-demograficznymi tego obszaru. Autorka uważa, że nadrzędnym celem rewitalizacji powinna być poprawa warunków i jakości życia mieszkańców obszaru rewitalizowanego poprzez kompleksową realizację projektów zwłaszcza o charakterze społecznym (zgodnie z ustawą o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.).

Zagadnienie rewitalizacji na terenie województwa wielkopolskiego poruszają również kolejni autorzy. Michał Micek prezentuje wyniki badań jakościowych nad przestrzeniami publicznymi miasta Sierakowa, wykonanych na potrzeby LPR przy użyciu metody dyferencjału semantycznego. Wnioski posłużyły do sformułowania najważniejszych problemów i potencjałów stanowiących podstawę do podjęcia konkretnych działań rewitalizacyjnych.

Magdalena Szczepańska i Arkadiusz Świdorski dokonują natomiast oceny potencjału Sierakowa w kontekście możliwości przystąpienia miasta do sieci CittaSlow. Działania te zmierzają z jednej strony do tworzenia struktur inteligentnych (ang. smart city), ekologicznych (ang. green city), reagujących na dynamicznie zmieniające się potrzeby ich mieszkańców oraz środowiska, z drugiej strony kultywowana jest idea spokojnego i dobrego życia, skupionego na wewnętrznych cechach małych społeczności (cittaSlow lub slow city), co niewątpliwie wspomóc może procesy odnowy miasta.

W zbiorze prac omawianego biuletynu czytelnik odnajdzie także wyniki badań z województwa kujawsko-pomorskiego oraz dolnośląskiego. Agnieszka Jeran i Dominika Muszyńska-Jeleszyńska piszą o utracie pierwotnej funkcji produkcyjnej na terenach poprzemysłowych Bydgoszczy i o możliwościach tkwiących w istniejącym dziedzictwie przemysłowym. Autorki podejmują temat rewitalizacji przez sztukę lub rewitalizacji dla sztuki, odwołując się do historycznej wartości obiektów. Wykorzystanie obu przywołanych wymiarów prowadzi do uzyskania schematu klasyfikacyjnego, którego adekwatność przetestowano na przykładzie obiektów bydgoskiego szlaku TeH₂O.

Dolnośląski nurt działań rewitalizacyjnych prezentuje Maciej Zathej. Jego artykuł zawiera analizę polityki 27 gmin województwa dolnośląskiego pod kątem ujęcia problemów zanieczyszczenia powietrza w lokalnych programach rewitalizacji. W żadnym z analizowanych programów czynnik jakości powietrza nie był uznany za kluczowy z punktu widzenia wyznaczania obszaru rewitalizacji. Nie stwierdzono też wyraźnego odwołania się do polityki przestrzennej gmin i potraktowania kwestii jakości powietrza w odniesieniu do obszaru rewitalizacji jako przestrzeni, wobec której należałoby zastosować całościowe podejście naprawcze.

Oprócz zagadnień miejskich w niniejszym biuletynie poruszono także kontekst wiejskich problemów rewitalizacyjnych. Opracowanie Agnieszki Świgost, Agnieszki Muchy i Łukasza Sykały dotyczy odnowy wsi realizowanej w Polsce już od 20 lat. Ich artykuł stanowi próbę oceny procesu odnowy wsi w województwie małopolskim w latach 2004–2013. Przeprowadzona przez autorów analiza projektów dofinansowanych z funduszy europejskich wykazała duże zainteresowa-

nie wsparciem na rzecz poprawy jakości życia na wsi. Podjęte przez nich badania umożliwiły określenie stopnia zróżnicowania przestrzennego procesu odnowy wsi w Małopolsce, a także wskazanie głównych kierunków i beneficjentów środków kierowanych na ten cel.

Różnorodność podejmowanej tematyki ukazuje złożoność procesu rewitalizacji. Na terenach polskich miast i obszarach wiejskich obserwowany jest obecnie kryzys tradycyjnego przemysłu, degradacja śródmieść i towarzysząca jej suburbanizacja, stopniowe „kurczenie się” miast oraz proces niekorzystnych przemian społecznych. W trybie zarządzania jednostkami o zdegradowanym potencjale brakuje systemowego wsparcia, zwłaszcza środków finansowych, rozwiązań legislacyjnych oraz odpowiednio przygotowanej kadry urzędniczej. Choć przyspieszenie procesu rewitalizacji w Polsce nastąpiło wraz z wejściem do Unii Europejskiej w 2004 r., to polskie obszary wymagające odnowy i odbudowy nadal borykają się z problemami społecznymi, przestrzenno-funkcjonalnymi, środowiskowymi, gospodarczymi i technicznymi.

Zbiór opracowań biuletynu RRiPR pt. „Rewitalizacja miast i odnowa wsi – wieloaspektowe ujęcie procesu zmian”, których autorami jest 12 osób z pięciu instytucji naukowych i samorządowych: Instytutu Rozwoju Miast (Kraków), Instytutu Rozwoju Terytorialnego jako Samorządowej Jednostki Organizacyjnej Województwa Dolnośląskiego (Wrocław), Instytutu Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (Bydgoszcz), Instytutu Socjologii oraz Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM (Poznań) ukazuje wielotematyczne ujęcie procesu różnorodnych i trudnych zmian, jakie niosą przeobrażenia rewitalizacyjne.

Zapraszamy Państwa również do działu Nowości Wydawniczych, w którym prezentujemy najnowsze prace autorstwa pracowników naszego Instytutu, których tematyka bezpośrednio wiąże się z problematyką rozwoju regionalnego i polityki regionalnej oraz ich uwarunkowań.

Mamy nadzieję, że włączycie się Państwo w tworzenie kolejnych numerów naszego biuletynu. Zapraszamy i zachęcamy do nadsyłania propozycji publikacji, informacji na temat nowości wydawniczych, streszczeń wyróżniających się prac magisterskich z zakresu problematyki rozwoju regionalnego i polityki regionalnej, które mogłyby stać się podstawą do przygotowania artykułów w numerze poświęconym debiutom naukowym. Tylko od naszej wspólnej aktywności zależy ostateczny kształt serii wydawniczej, której kolejny numer trafił właśnie do Państwa.

Sylvia Staszewska – redaktor tomu